

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Mart 2023, Cilt 7, Sayı 1

Atf/Citation: Parlakpınar, M. (2023). "Sermet Muhtar Alus'un Onikiler Adlı Romanında Argo Söz Varlığı". *Edebî Eleştiri Dergisi*. 7(1), s. 73-87.

Murat PARLAKPINAR*

Sermet Muhtar Alus'un Onikiler Adlı Romanında Argo Söz Varlığı**

Slang Vocabulary in Onikiler By Sermet Muhtar Alus

ÖZ

Argo, herkesin anlamayacağı farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere belli meslek ya da topluluk üyelerinin ürettikleri, kendine özgü kelime ve deyimlerden oluşan söz varlığı bütünü veya özel dil olarak tanımlanabilir. Edebî metinlerde argodan; gülünç durumlar yaratma, konuşma diline yansıma, anlatıma farklı ve canlı bir boyut kazandırma gibi amaçlarla yararlanır. Argonun temsil gücü, kurmaca kişilerin simge değeri olan karakterlere dönüşmesinde önemli bir rol oynar. Daha çok konuşma dilinde karşımıza çıkan argo, şair ya da yazarların eserlerinde de sıklıkla karşımıza çıkar. Ünlü romancılarımızdan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Peyami Safa eserlerinde argoyu çokça kullanan yazarlar arasında ilk sırada yer alırlar. Adı geçen bu yazarlarımızla aynı çizgide kabul edilen ve oldukça üretken bir yazar olan Sermet Muhtar Alus da eserlerinde argoyu kullanan yazarlardan biridir. Özellikle *Onikiler* adlı romanı argo söz varlığı bakımından zengin bir eserdir. Roman, Onikiler adlı meşhur kabadayı takımının lideri Arap Abdullah ve arkadaşlarının gönül işleri peşindeki maceralarını konu edinir. İstanbul'un kenar mahalle kültürünü tüm yönleriyle ortaya koymaya çalışan yazar, kahramanlarını konuşurken argoya sıkça başvurur. Romanda argo kullanımı romanın atmosferini desteklemekte üslup ve anlatımın önemli bir parçası haline gelmektedir. Bu makalede Alus'un Onikiler adlı romanında geçen argo söz varlığının tespit edilerek ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sermet Muhtar Alus, Onikiler, roman, söz varlığı, argo

ABSTRACT

Slang can be defined as a vocabulary or a special language that consists of unique words and idioms produced by members of certain professions or communities in order to provide a different form of agreement that cannot be understood by everyone. In literary texts, slang is used for purposes such as creating ridiculous situations, forming similarities to spoken language, and adding a different and lively dimension to the narrative. The representation power of slang plays an important role in the transformation of fictional characters into symbolic characters. Slang is not only frequently used in spoken language, but also frequently encountered in the works of poets or writers. Our famous novelists Hüseyin Rahmi Gürpınar and Peyami Safa are among the first whose works include high use of slang words. Considered in line with mentioned authors, Sermet Muhtar Alus is a very productive writer who also uses slang in his works. Especially his novel, *Onikiler*, is a rich work in terms of slang vocabulary. The novel is about the adventures of Arab Abdullah, the leader of the notorious team of bullies called the Onikiler and his friends in pursuit of love affairs. Trying to reveal the slum culture of Istanbul in all its aspects, the author frequently uses slang throughout his characters. The use of slang in the novel supports the atmosphere of the novel and becomes an important part of the style and expression. This paper aims to determine and reveal the slang vocabulary in Alus' novel called *Onikiler*.

Keywords: Sermet Muhtar Alus, Onikiler, novel, vocabulary, slang

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, mparlakpınar@beu.edu.tr ORCID 0000-0001-6711-0480

** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 16.11.2022 Kabul Tarihi: 08.03.2023 Yayın Tarihi: 25.03.2023 DOI: 10.31465/eeder.1205908.

***Bu makale 8-10 Haziran 2022 tarihlerinde Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO tarafından düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan aynı başlıklı sözlü bildirisinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Giriş

28 Mayıs 1887'de İstanbul'da dünyaya gelen Sermet Muhtar Alus, Askeri müze müdürlerinden Ahmet Muhtar Paşa'nın oğludur. Uzun süre özel öğrenim görmüş, 1905 yılında son sınıfına girdiği Galatasaray Sultanisi'ni Hukuk Mektebini bitirmiştir. 1908'de arkadaşları ile *El-Üfürük* ve *Davul* adlı mizah dergilerini çıkarmış, öğreniminin ardından yazarlık ve gazeteciliğe yönelmiştir. Sermet Muhtar Alus, daha çok İstanbul'da gelişen olayları, dönemin kişilerini ve gündelik yaşamını konu edinen romanlar yazmıştır. *Kıvırcık Paşa*, *Harp Zengininin Gelini*, *Pembe Maşlahlı Gelin*, *Onikiler* gibi kitaplaşmış romanlarının yanı sıra *Sülün Bey'in Hatıraları*, *Agob'un Kazı*, *Nanemolla*, *Havalanmalar* gibi sadece gazetelerde tefrika olarak kalmış eserleri de bulunmaktadır. Romanlarının yanı sıra tiyatro oyunları, çocukluk ve gençlik yıllarının İstanbul'unu yansıtan yazılar kaleme almış olan Sermet Muhtar Alus 18 Mayıs 1952'de İstanbul'da ölmüştür (Özkırmı, 1984: 105).

Behçet Necatigil (1967: 36) Sermet Muhtar Alus'un; Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Osman Cemal, F. Celâlettin çizgisinde yürüyen; eski İstanbul tiplerini, âdet ve geleneklerini, renkli, eğlenceli tablolar halinde canlandıran; havası ve inceliğiyle sevilen, okunan bir yazar olduğunu belirtir. Doğan Hızlan (2007: e-kaynak)'a göre Alus okunmadan gerçek İstanbul'u ve gerçek İstanbulluyu bilmek mümkün değildir. "Çünkü o bu kentin anatomisini bilir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bütün gelişmeleri ince bir zekânın törpülenmiş sivrilğinde ustaca yazıya getirir. Çünkü bütün anlattıklarının sıkıntısını, acısını ve zevkini yaşamıştır. O bir tanık, eşsiz bir gözlemcidir." Reşat Ekrem Koçu (1946: 755) ise yakın arkadaşı Sermet Muhtar Alus'u "eserlerinde İmparatorluğun son aşrındaki İstanbul hayatından zengin sahneler nakleden velût bir kalem ve ancak kendisine yakışan şirin, rindâne ve kalenderâne, taklit edilemez bir üslup sahibi" büyük bir yazar olarak tanıtmaktadır.

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinin neredeyse tamamı İstanbul'un sosyal yapısına, folkloruna ve gündelik yaşamına ayna tutan eserlerdir. Eski İstanbul hayatını çok iyi bilen yazar romanlarında ayrıntılı biçimde eski İstanbul'dan kesitler sunar (Doğan, 2018: 108). Alus eserlerinde İstanbul'la ilgili zengin tablolar aktarırken kendine özgü bir üslup ortaya koyar. İstanbul Türkçesi en güzel şekliyle onun yazılarına yansır. Alus'un eserleri bugün kullanılmayan, unutulup gitmiş ancak o gün için İstanbul halkının gündelik konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan deyim, atasözü, dua-beddua gibi kalıp sözler ve argo açısından zengin kaynaklardır. Bu çalışmaya konu olan *Onikiler* romanı, oldukça üretken bir yazar olan Sermet Muhtar Alus'un öne çıkan romanlarından biridir. Yazarın "Büyük Halk Romanı" olarak nitelendirdiği bu romanı, 9 Haziran-27 Ağustos 1935 tarihleri arasında, Cumhuriyet gazetesinde 79 sayı olarak tefrika edilmiş, kitap olarak basılması ise çok sonra gerçekleşmiştir. Romanda, İstanbul'a nam salmış Onikiler adlı kabadayı takımının lideri Arap Abdullah ve arkadaşlarının maceralarını konu edinir. *Onikiler* romanı argo söz varlığı bakımından zengin bir eserdir.

1. Argo Kavramı Üzerine

Argo, belli bir meslek ya da topluluk üyelerinin herkesin anlayamayacağı farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere ürettikleri, kendine özgü bir söz dağarcığına sahip özel dil olarak tanımlanabilir. Fransızcada başlangıçta 'hırsız ve dilencilerin dili' demek olan argo Türk toplumunda da bu tanımına paralel olarak lisân-ı erâzil, lisân-ı hazele, külhanbeyi dili, kayış dili gibi adlarla da anılmıştır (Şen, 2016: 21).

Argo özel diller içinde değerlendirilir. Ortak dil içinde bir topluluk veya bir mesleğe mensup kişilerin kullandığı dil özel dil olarak tanımlanmaktadır. Hukuk dili, tıp dili, denizcilik dili gibi bir mesleğe ya da alana ait terim adı verilen kelimeleri içeren diller yanında toplumda belli bir topluluğa mensup olanların daha çok asosyal olarak nitelendirilmiş grupların, toplumun geri kalan kesimlerinden ayrılmak ve korunmak içgüdüsüyle kendilerine has kelime ve deyimlerle oluşturduğu konuşma sistemleri de özel dil kategorisinde değerlendirilmektedir (Şen, 2016: 19). Bu bağlamda sahip oldukları çeşitli özellikleriyle genel toplum yapısından farklılaşan sosyal grup ya da topluluklar tarafından oluşturulan argo da özel diller sınıfında yer alır; ancak argo ortak dildeki kelimeleri yapısal veya anlamsal değişikliklere uğratma, bazen var olan kelimeleri atıp yerlerine başkalarını kullanma, sadece kendine özgü kelime ve deyim kullanma gibi özellikleriyle diğer özel dillerden ayrılır.

Argo her ne kadar yapay bir dilmiş gibi algılsa da doğal diller sınıfındadır. Esperanto veya Volapük gibi özel birtakım çalışmalar sonucunda meydana getirilmiş yapma bir dil değildir. Argo bağlı olduğu ortak dilin kuralları içinde konuşulur. Sözdizimi ve eylem çekiminde küçük farklar görülse de argoda dilbilgisi yönünden ortak dilden bir sapma söz konusu değildir. Argo kendine has bir söz varlığına sahiptir ve argoyu ortak dilden ayıran en önemli özellik budur.

Argonun ortaya çıkmasındaki en temel etken herkesin anlayamayacağı şifreli ve gizli bir dile duyulan gereksinimdir. “Bazen dille oyun oynama isteğinden, bazen dolaylı iletiler verme niyetinden, bazen de dil kullanıcısının tabu olarak nitelenebilecek kavramları daha gizli bir dille anlatma ihtiyacından argo kullanımı tercih edilebilir” (Yağmur ve Boeschoten, 2016: 80).

Argo kelime yapımı, karmaşık bir görünüm arz etmekle birlikte kelime yapımında; başta mecaz olmak üzere ad aktarmalarından, benzetme, kişileştirme, örtmece gibi söz sanatlarından yararlanma, ödünç kelimeler kullanma, yabancı ekler ya da eski eklerden yararlanarak yeni kelimeler türetme, genel dildeki kelimelere yeni ve farklı anlamlar yükleme veya kelime şekillerini bozma, tür değiştirme, eş anlamı kelimeler kullanma gibi çok çeşitli yollara başvurulduğu görülmektedir.

Argonun önemli özelliklerinden biri de sürekli olarak değişmesidir. Geçmişte kullanılan birçok argo kelime ya da deyim bugün unutulmuş olmakla birlikte her geçen gün yeni argo kelime ve deyimler ortaya çıkmaktadır. “Argo toplum içindeki modalardan, önem kazanan çeşitli kavramlardan, ilişki kurulan yabancı ülke ve dillerden sürekli olarak yararlanmakta ve değişmektedir” (Aksan, 2009: 90). Bununla birlikte argo, standart dilin söz varlığına yeni sözcük ve deyimler kazandıran, standart dili besleyen ve zenginleştiren önemli bir kaynaktır. Pek çok argo kelime ya da deyim zamanla benimsenip standart dile yerleşmiş, öyle ki bazı deyim ve sözcüklerin argodan geldiği tamamen unutulmuştur (Güneş, 2016: 308). Bu durum argonun dinamik, yaşayan ve canlı bir dil olduğunun önemli bir göstegesidir.

Argo toplumda genel olarak kaba dil olarak görülmüş ve konuşulması ayıp karşılanmıştır. Bunda özellikle küfürlü sözlerin argo olarak algılanmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Küfürlü argo kelime ya da deyimler olmakla birlikte argo ile küfür birbirinden farklı kavramlardır. Sözlü bir saldırı aracı olan küfür, toplumun belli bir kesiminin değil neredeyse tamamının anladığı mecaza yer verilmeyen söz kategorisidir. Argo ile arasındaki en temel fark, küfürün gerçek anlamıyla kullanılmasıdır. Argo ise mecaza dayalı olmakla birlikte küfür gibi tamamen ahlaka aykırı bir nitelik taşımaz.

Küfür dışında argo ile karıştırılan bir diğer kavram da jargondur. Kaynaklarda çoğu zaman argoyle farkı net olarak ortaya koyulamayan jargon kavramını Mesut Şen (2016: 20-21) ; “adacık halinde bir coğrafi bölgede bulunan grupların veya bir mesleğe mensup olanların anlaşılabilirlik oranı çok düşük kendine has konuşma biçimi” şeklinde tanımlamaktadır. Başlangıçta hırsızların, dilencilerin, külhanbeylerinin arasında yaygın olarak kullanılan argonun zamanla kullanım alanı genişlemiştir. Nevzat Özkan (2016: 36-40) bugün ve geçmişte argonun işlevsel olduğu alanları şu şekilde sıralamaktadır:

- “I) Gizlilik
 - a) Suçu gizleme
 - b) Ticarî sırrı gizleme
 - c) İnanç sırlarını gizleme
 - ç) Müstehcenliği gizleme
- II) Grup kimliği oluşturma
- III) Özentî
- IV) Eğlence
- V) Sanat ve Edebiyat
- VI) Aykırılık
- VII) İlgiyi ve dikkati çekme”

Argo üretildiği topluluk üyelerinin kendi aralarında kolayca iletişim kurabilmesini sağlar. Argonun genellikle toplumun alt sosyal sınıfları arasında yaygın olarak kullanılmasına bağlı olarak basit, işsiz güçsüz insanların dili olduğu algısı toplumda yer etmiştir. Oysa birçok alt topluluk ya da meslek alanında zengin bir argo kültürünün varlığı görülmektedir (Güneş, 2016: 307). Günümüzde neredeyse toplumun her kesiminde kullanıldığı görülen argonun üretildiği temel grup ve alanlar ise şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- “1. Ayaktakımı argosu: a. Hırsız argosu (dolandırıcı, yankesici); b. Kaçakçı argosu (uyuşturucu satıcısı, kullanıcı) c. Kumar argosu ç. Kabadayı argosu d. Dilenci argosu
- 2. Kapalı topluluk argosu a. Hapishane argosu (mahpus, tutuklu); b. Öğrenci argosu (yatılı okul, okul, öğrenci, öğretmen argosu); c. Kışla ve asker argosu; ç. Denizcilik argosu
- 3. Azınlık argosu: a. Etnik azınlıklar argosu; b. Göçmen argosu
- 4. Cinsel argo: a. Cinsel argo b. Eşcinsel argosu c. Fuhuş argosu (genelev, fahişe, genelev müşterisi).
- 5. Ticaret argosu: a. Esnaf argosu (satıcı, eskici, seyyar satıcı); b. Şoför argosu; c. Eğlence yerleri argosu (gazino, meyhane, müzisyen)
- 6. Sporcu argosu: Spor argosu (sporcu, taraftar).
- 7. İnanç argosu: a. Dinî grupların argosu (tarikater, cemaatler) b. Fikir gruplarının argosu (sağ, sol, parti, dernek, loca, kulüp)
- 8. İletişim argosu: a. Radyo ve televizyonlardaki program sunucularını veya disjokeylerin argosu; b. İnternet, telefon ve mektup arkadaşlarının argosu.” (Karaağaç, 2013: 151)

Duygu ve düşünceleri farklı yollarla yansıtmaya araçlarından biri olan argonun varlık alanı sözlü dildir. Argo sözlü dilde ortaya çıkmış, zamanla şair ve yazarların eserlerinde argoya yer vermeleri ile yazı diline geçmiştir. Edebi metinlerde argodan; atmosfer oluşturma, konuşma diline yaklaşma, anlatıma farklı ve canlı bir boyut kazandırma gibi amaçlarla yararlanıldığı görülmektedir. Argo öykü, roman gibi eserlerde kurmaca kişilerin simge değeri olan karakterlere

dönüşmesinde başat bir rol oynar. Türk edebiyatının önemli romancılarından Hüseyin Rahmi Gürpınar, Peyami Safa eserlerinde argoyu kullanan yazarlar olarak ilk akla gelen isimlerdir. Emel Kefeli (2016: 200)'ye göre edebi eserlerde argonun yüklendiği görevler şunlardır:

“1. Komik durum yaratma, yergi ve gülmece için başvuru bir kaynak (karagöz, ortaoyunu, halk tiyatrosu) 2. Günlük hayatı yakından tanıtmak, tespit ve tahlillerde realiteye uygunluk sağlamak amacıyla gerçekliğin bir unsuru, otantik olmanın bir göstergesi 3. Dilde yeni arayışların bir simgesi bir başkaldırı, yaşayan şiir diline ve klişelerine karşı çıkma şekli, bir karşı anlam yaratma aracı 4. Yabancılaşmanın, toplumdaki dışlanmışlığın göstergesi.”

Sözcük dağarcığı sürekli değişen argonun oluşumunda ince bir ortak zekâ ve üst düzey bir dilsel yaratıcılık söz konusudur. Ad aktarmaları, benzetmeler, kişileştirme ve örtmecelerle sağlanan bu üst düzey dilsel yaratıcılık argoyu farklı ve ilgi çekici kılan en başat öğedir.

2. Onikiler Romanında Argo Söz Varlığı

Bu çalışmada Sermet Muhtar Alus'un *Onikiler* adlı romanı argo söz varlığı bakımından incelenmiştir. Tespit edilen argo söz varlığı “Kelime Düzeyinde Argo Söz Varlığı” ve “Deyim Düzeyinde Söz Varlığı” olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmış ve alfabetik olarak sıralanmıştır. Ayrıca çalışmada, tespit edilen kelime ve deyimlerin anlamları ve tanımlandığı cümleler de verilmiştir.

2.1. Kelime Düzeyindeki Argo Söz Varlığı

afi “Gösteriş, kabadayılık.” (Devellioğlu, 1970: 66)

“*Afi* kişilerin raconu veçhile gayet kıt laf.” (s. 92)

aftos “Sevgili. Nikâhsız karı, metres, kapatma.” (Aktunç, 1998: 31)

“Molla Gümrüklü Şahap'ın *aftosunu* mu baştan çıkardı? Mirasyedilerden birine mi peşkeş çekti.” (s. 36)

aksata “İş; alışveriş.” (Aktunç, 1998: 34)

“Aznif böyleleriyle *aksatada*...” (s. 273)

alesta “Hazır, tetikte, emre amade.” (Aktunç, 1998: 35)

- Sen uzaklara açılma *alesta* dur. Seslenir seslenmez bana koş... (s. 280)

andavallı “Kolayca kanan, saf, aptal, bön budala (kimse).” (Püsküllüoğlu, 2021: 27)

“Karşısında hampaya mampaya, belalı melalıya benzer *andavallı* da yok.” (s. 46)

antika “Garip, şaşırtıcı (şey ya da kimse).” (Aktunç, 1998: 41)

“Şimdi oldu mu bu, bu kadicik mi yahu? Tam ağzımın tadı gelmişken nereye be *antika*?” (s. 9)

anzorot “Rakı.” (Aktunç, 1998: 41).

“Gönlünü etmek için hemen peşkeşi de ekledi: -Evvvela şunu söyleyeyim *anzorottan* yana bendensin.” (s. 70)

apiko “Şık, güzel giyimli.” (Aktunç, 1998: 41)

“Çünkü o zamanlar, dildadesinin evine kapağı atmak isteyen *apiko* çapkınların baş marifeti kadın kılığına girmek.” (s. 112)

aynalı “İyi, hoş (kimse, şey).” (Aktunç, 1998: 48)

“Aman Allah'ım, ne aynalı şey, *ilik* mi *ilik* yahu!..” (s. 165)

aynasızlık “Olumsuzluk, kötülük.” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Başları sarpa sardığı vakit, gördükleri iş erkekçe, mertçe ise yardımını esirgememek, *aynasızlıkları* varsa kulaklarını bükmek, daha lazımsa adamakıllı paparalarını verip muma çevirmek.” (s. 88)

babaçko “(Kadın için) Erkek gibi, güçlü ve gösterişli, iri yarı.” (Püsküllüoğlu, 2021: 35)

“Boylu poslu, pufla yatak gibi vücutlu, pamuk beyazlığında etli bir *babaçkoydu*.” (s. 239)

basmak “Def olmak, çekip gitmek” (Aktunç, 1998: 53)

“Haydi Paşam, müdürçüğüm buradan *basalım*.” (s. 37)

boğuntu yeri “ Müşterilerin aşırı fiyatlarla karşılaştığı, olağandan fazla hesap ödemek zorunda kaldığı bar, gazino lokanta gibi yer.” (Aktunç, 1998: 60)

“–Dur reis dedi. İki dakika bekle, bir de *boğuntu yerine* bakayım.” (s. 204)

caka “Gösteriş, kabadayılık.” (Devellioğlu, 1970: 84)

“Kaçarken bir adamın da burnunu kesmiş. Üstelik *caka* olarak kapı önünde altı el tabanca atmış. (s. 209)”

carmakcur “Rakı” (Devellioğlu, 1970: 84)

“Modistra *carmakcur* sofrasına buyur!” dedimler mi iki dilim ekmek arasına nadide mezeleri sıkıştırıp hemen korsajımın içine sokup tabanı yağlamışım. (s. 299)

cicoz “Hiç, yok” (Devellioğlu, 1970: 86)

““Eşref Ağa geliyor” dediler mi en sayılı kabadayılardan akılları *cicoz*, fikirleri marangoz.” (s. 94)

civciv “Toy deneyimsiz kolayca aldatılabilecek kız ya da kadın” (Aktunç, 1998: 70)

“Şerhzadebaşı ve Direklerarası parlamadan evvel, İstanbul’un en *civcivli* yeri Aksaray; bihassa Yeşiltulumba meydanı” (s. 38)

çaça “Yaşlı deneyimli fahişe.” (Aktunç, 1998: 73)

“Fazla yaşlı olmaz, *çaça* maça zannedip şüpheye düşerler.” (s. 271)

çiçeklik “İyilik, hoşluk, güzellik.” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Dükkânda gözlerini kaldırıp da adamın yüzüne bakamayan, utancından simacığı kıpkırmızı kesilen, buruncuğunun, yanaklarının üstünde pırıl pırıl terler beliren Çorapçı Güzeli’ndeki *çiçekliği* görmeyin.” (s. 114)

çiftkavrulmuş “Deneyimli, olgun (kimse).” (Aktunç, 1998: 80)

“Fasika ve facirenin, açıkçası yellozun *çiftkavrulmuşu*.” (s. 129)

davlumbaz “Gövdenin arka kısmı, sırt. Kıç, kalçalar.” (Aktunç, 1998: 85)

Güverte, yan kamara, *davlumbaz* hepsi yerinde. (s. 33)

dehlenmek “Kovulmak, dışarı atılmak.”

“Bir görseniz, birinin yüzü cerden kesesi dolu dönen bir cerrar kadar keyifli, öteki ıskat almadan *dehlenmiş* softa kadar suratsız.” (s. 131)

dızgallı “Sakallı (adam), yaşlı (adam)” (Aktunç, 1998: 89)

“İstanbul’un emniyetini, düzenini o *dızgallı* mı gözetiyor sanıyorsunuz?”

dini eğri “Kağıt oyununda papaz.” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

Gazinodaki dört beş Lehli dilber iskambil kâğıtlarındaki kupanın ve *dini eğrinin* kızlarından daha tasvir. (s. 197)

dolma “Esrarlı sigara.” (Aktunç, 1998: 93)

“Kızgın çivi ile kapağına deniz kızı resmi yapılmış tahta tabakasını durmadan uzatıyor, “Sarı şundan bir *dolma* be!” diye atılıyordu.” (s. 19)

donyağı “Soğuk, sevimsiz kimse.” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Büyük Amelya boylu, kalıplı, beyaz, sesi gür fakat geçkin üstelik *donyağı*.” (s. 202)

dört kollu “Tabut.” (Aktunç, 1998: 94)

“Arap, “Alacağın olsun” dedi mi, iş bitti. Hemen ya tımarhaneye haber gönder yahut da *dört kolluyu* getir.” (s. 191)

dörtkaşlı “Kalın ve gür kaşlı (kimse).” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Resmini gördüğü ayıbalığıyla *dört kaşlı*, sülün endamlı dostu, ikisi de, minderin üstüne yan yana serilmişler.” (s. 294)

duziko “Bir tür rakı, anasonsuz rakı.” (Aktunç, 1998: 96)

“Ayda bre, barabar *duziko* tsakayis! deyip garsona Rumca olarak yüz dirhemlik iki şişe rakı getirmesini söyledi.” (s. 207)

düz “Bir tür rakı, anasonsuz rakı.” (Aktunç, 1998: 98)

“Onikiler Todori’nin birer tek *düzünü* içtiler.” (s. 194).

enselenmek “Yakalanmak, tutuklanmak.” (Aktunç, 1998: 104)

“Arap’ın *enselenip* enselenmediğini aklına bile getirmiyordu.” (s. 162)

ev tavuğu “Ev kadını, evli kadın.” (Aktunç, 1998: 108)

“Hangi mahallede aksatalı *ev tavuğu* var? Hangi nazeninden yem çıkar? Akı, fikri bunda.” (s. 32)

fayrap “Bir işe, bir eyleme hızla girişme, başlama ya da bir işi hızlandırma.” (Püsküllüoğlu, 2021: 74)

“Halk camiden çıktık mı vakit tamam, çalgı da *fayrap*.” (s. 12)

fingirnozluk “Oynaklık etmek, cilve yapmak.”

“Göz süzüşler, gerdan kırışlar, göğüs geçişler, cilveler, *fingirnozluklar*, numaralar...” (s. 50)

gaco “Kadın; dost; metres.” (Devellioğlu, 1970: 110).

Gacoları Macuncu’ya bırakıp Langa’ya vurduk. (s. 51)

güverte “(Kadında, kızda) Vücudun ön tarafı, karın, göğüsler. Kalçalar, kık.” (Aktunç, 1998: 128)

“*Güverte*, yan kamara, davlumbaz hepsi yerinde.” (s. 33)

hempa “Ayakdaş, (genellikle yasa dışı işlerde) arkadaş, ortak, yordakçı.” (Aktunç, 1998: 132)

“Onikiler veya *hempaları* gibi İstanbul’u susta durdurmuş yedi belalardan bir yahut birkaçı da eksik değil.” (s. 14).

herifçioğlu “Kızılan, öfke duyulan bir adamdan söz edilirken kullanılır.” (Aktunç, 1998: 139)

“*Herifçioğulları* geçen Kılıçalı yangınında, Galata’daki börekçi fırının önünden bir vermişler.” (s. 71)

hırbo “Aptal, alık (kimse).” (Aktunç, 1998: 140)

“Bak aşağıdaki *hırbolara*, gıcıkta mıcıkta haberleri yok, boyuna avuç yalıyorlar.” (s. 67).

hıyarağa “Kaba saba, yol yordam bilmeyen, yontulmamış (kimse).” (Devellioğlu, 1970: 121)

“Gözünü aç, gâvurcasına sürmezsen dinim hakkına dizginleri alıp beygirleri de çatlattırım, arabayı da paramparça ederim anladın mı *hıyarağa*?” (s. 156)

hoşur “Dolgun, tombul ve güzel kadın.” (Sezgin, 2013: 128)

“Benli Hürmüz’e evvelki gün bir *hoşur* getirdiler tam senin harcın.” (s. 33)

ıslatmak “Dövmek, dayak atmak.” (Aktunç, 1998: 144)

“Bitişğe getirdikleri, *ıslattıkları* adam meğerse bizim Şehislam kapılılarından Nail Mola’yymış.” (s. 266).

ilik “(Kız, kadın için) Çok çekici, çok güzel.” (Püsküllüoğlu, 2021: 100)

“Karı da tam karı yaniya haza *ilik*...” (s. 45)

kantarlı “Çok ağır sövgü, (genellikle uzun uzun edilen) ağır küfür.” (Aktunç, 1998: 163)

“Bir *kantarlı* savurdu. Sırtında kartal kanat duran, kol kapaklarının içi mor kadife, düz siyah ceketini sol omuzundan kaydırırken kendini tetik aldı.” (s. 8)

kartoloz “Yaşlı, geçkin, kart (kimse).” (Aktunç, 1998: 166)

“Nasıl el var, elcik var, onun gibi de karı var, karıcık var; ayrıyeten kartala varmış *kartoloz* da var.” (s. 236)

kaşariko “Hafifmeşrep, ahlaksız kadın, aşifte.” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Allı feracelinin yanı kalabalık değil. Yalnız rastıklı *kaşariko* bir acuze var.” (s. 46)

kaşkariko “Dolap düzen, tuzak, hile.” (Sezgin, 2013: 118)

“-Başımıza gelen *kaşkarikoyu* anlatacağım. Hele bir soluk alalım!” (s. 35)

kavanço “Bir nesneyi yerine benzer bir nesne koyarak alma.” (Aktunç, 1998: 169).

“Evvela en ucuzundan yani kahveden girişip sonra içkiye *kavanço*.” (s. 196)

kenef “Hep kötülük düşünen (kimse), kötü niyetli kişi.” (Aktunç, 1998: 175).

“Size ziyanımız yok, yalnız o *kenef* Artin Molla ile arkadaşlarımı istiyoruz!” (s. 184)

kırtıpil “Zavallı, kılığı, kıyafeti uyumsuz; saçı, sakalı birbirine karışmış.” (Aktunç, 1998: 182)

“Kafe Lüksemburg’da düşük bıyıklı, kamburu çıkmış beş altı *kırtıpil*, sabırsızlıkla birini bekliyormuş gibi, bıyıklarını çiğneye çiğneye, sokaktan geleni geçeni kolluyorlar...” (s. 213)

kıtıpiyos “Yararsız, değersiz düşük nitelikli (nesne ya da şey).” (Aktunç, 1998: 183)

Ahmed, benim bildiğim Ahmed’se öyle 3-4 *kıtıpiyosun* değil, 10-15 babayığitin üstüne saldırır da gene hepsini tepeler. (s. 257)

koltuk “Gizli birleşme evi, randevu evi.” (Aktunç, 1998: 188)

“Daha sonra belli başlı *koltukların* hepsi; Macuncu Sena Yokuşu, Kaymaktabağı, Benli Hürmüz, Altıparmak İfakat, Mumcu Bahri... Kıtır atıyorsam Azrail’in kılıcına geleyim, Kazasker’le ikimiz bu saydığım yerlerin her tarafını hallaç pamuğu gibi attık.” (s. 52)

kurtdingili “Koşarcasına yürümek, tırıs yürüyüş.” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Hatta şimdi bir tulumbaya reis ol, beni yanına omuzdaş diye al. Şu saniye soluk almadan Tophane’ye, Beşiktaş’a, Serencebey’e *kurtdingili* gideyim.” (s. 56)

kurumyoz “Kibirli, kendini beğenmiş (kimse).” Kelimeye argo sözlüklerinde rastlanmamıştır. “İnsana küçük dağları biz yarattık gibi bakıyorlar; herkesi zevkendiriyorlar; *kurumyozların* ilvanından geçilmiyor.” (s. 179)

mal “Güzel kız, kadın, oğlan; özellikle cilveli, işveli, hafifmeşrep kız ya da kadın.” (Aktunç, 1998: 204)

“Meclisten dışarı, mahalleye bir *mal* düştü mü hemen ayaklanıyorlar.” (s. 22)

mantar “Yalan.” (Devellioğlu, 1970: 152)

“– Gözlerim kapalı, ölü gibi yatıyorum. Ölü gibi diyorsam anlarsınız a *mantar*; iç yüzümü sorarsan turp gibiyim.” (s. 265)

mantonita “Metres, sevgili.” Aktunç kelimeyi (1998: 208) “mantenot”; Püsküllüoğlu (2021: 132) ise “mantinota” şeklinde vermektedir.

“Mutasarrıf dairede gecelediği zamanlar mutlaka felekten bir gün çalar, “Meşgulüm odaya kimseyi sokmayın!” diye odacısına tembihi geçer, *mantonitasını* içeri alıverirdi.” (s. 225)

marsık “Esmer, kara renkli (kimse, nesne); Arap; Zenci.” (Aktunç, 1998: 209)

“O ne *marsık* gibi yüz, o ne arşın kadar surat, o ne kara kuru kemik vücut; o ne deve boy.” (s. 145)

mastor “Uyuşturucu kullanarak ya da içki içerek sarhoş olmuş, çok esrimiş (kimse).” (Aktunç, 1998: 210)

“Ulan *mastorların* şahı ne bakıyorsun, naz mı ediyorsun?” (s. 143)

matiz “Sarhoş.” (Devellioğlu, 1970: 155)

“Şu aşu boyalı evdeki *matiz* kapı çuhadarı. Manda herif ayağa kalkarken yuvarlandı.” (s. 41)

moruk “Yaşlı kimse, ihtiyar.” (Aktunç, 1998: 217)

“Ulan koca kafa *moruk* sen de kulak ol...” (s. 147)

okutmak “Satmak.” (Aktunç, 1998: 154).

“–Sana da çüş, sen de kendini papucu büyüğe *okut*.” (s. 154)

orostopogluluk “Alçakça hile.” (Aktunç, 1998: 226)

“Doğrusu lazımsa *orostopogluluk* filan yok, bardağı 20 paraya halis Kayışdağı.” (s. 199)

parlatmak “İçki içmek, kafayı çekmek.” (Aktunç, 1998: 235)

“Anlat alt tarafını. Kavas’ın bağına gittiniz, sofraları kurdunuz; rakıları *parlatmaya* koydunuz. Ötesini sen söyle!..” (s. 45)

pavurya “Çarpık.” (Devellioğlu, 1970: 170)

“Endaze suratlı, deve boyunlu, ceketinin cepkenvari kolları kopçalı, tufengiyandan Arnavut bir hünkâr çavuşuyla mosmor fesli, bir omuzu kalkık, *pavurya* bacaklı bir tersaneli kanun mülazımı içeri girdi.” (s. 250)

piliç “Genç ve güzel kız ya da kadın.” (Aktunç, 1998: 240)

“– Paşam Macuncu’ya yeni gelen *pilici* görmedin... Bir içim su, ağzına layık!”

pinpon “İhtiyar, yaşlı kimse.” (Aktunç, 1998: 241)

“Babamın babası yaşta, ihtiyar, beli bükük bir *pinponmuş*.” (s. 134)

piyazlamak “Pohpohlamak, yalandan övmek, yüze gülmek, maksatlı iltifat etmek.” (Aktunç, 1998: 242)

“Koltuklamak, *piyazlamak* için diyorsam ölmüş anamın, yedi ced silsilemin mezarlarına ...” (s. 276)

racon “Yöntem, kural, âdet, usul.” (Aktunç, 1998: 247)

“O zamanki tulumbacılığın baş *raconlarından* biri de önde giden takımı tutmak.” (s. 78)

sermaye “Fahişe, genelevde, randevu evinde çalışan kimse.” (Aktunç, 1998: 256).

“*Sermaye* olarak artık piyasada geçmemek yüzünden birkaç yıl evvel ev açmak mecburiyetinde kalmış ...” (s. 232).

sıvırya “Ağız ağıza dolu bulunan (şey).” (Devellioğlu, 1970: 183)

“*Sıvırya* rakı deviriyoruz da karşımızdakini unuttuk.” (s. 149)

sökülmek “Vermek, para vermek.” (Aktunç, 1998: 263)

“Herifçağız paraları *söküldükten* sonra cebi delik haydi kapı dışarı.” (s. 200)

tahtalıköy “Mezarlık, gömütlük, kabristan.” (Aktunç, 1998: 271).

“Sen şimdi o *tahtalıköydekileri* bırak da sağ olanlar gel.” (s. 10)

tavuk “Hayat kadını, fahişe”

“Şimdi bir alem-i ab kuralım; piliçler, *tavuklar* da etrafımızda toplansın.” (s. 268)

taze “Genç kadın.”

“*Taze*, Nail Molla Bey’e şöyle alır gözle baktı.” (s. 144)

tırl “Parası olmayan züğürt (kimse).” (Aktunç, 1998: 282)

“Omuzdaşığa yeni kanat alıştırıran pırtık gömlekli, diz kapakta pantolonlu *tırl* uçarılar...” (s. 20)

torba “Rüşvet, rüşvet olarak alınan para, rüşvet olarak sağlanan çıkar.” (Aktunç, 1998: 287)

“Pinponmuş, ama öyle paragöz, öyle rüşvetçi, öyle madrabaz bir herifmiş ki *torbayı* göster, istediğini yaptır...” (s. 134)

uçlanmak “Vermek.” (Aktunç, 1998: 293).

“Sinsi minsi, dünyalık dokunduruyor; *uçlanın*, sökülün demeye getiriyor.” (s. 152)

vardakosta “Şık, zarif, alımlı, çalımlı, iri yarı (kimse).” (Devellioğlu, 1970: 203)

“Dudu dikkatli dikkatli dinlerken karşısındaki *vardakosta* hanfendiyi baştan aşağı nezzareye alıyor, biraz evvelki aksi suratı mülayimleşmiş, kapıyı açtıkça açıyordu.” (s. 283)

yalabuk / yaylabuk “Edilgin eşcinsel erkek.” (Aktunç, 1998: 303).

“Beş dakika evvel, üst katın penceresinde *yalabuk* bir delikanlı gördüklerini, Gümrüklü’nün bu sebeple pencereye taşı attığını söyleyince Arap zıvanadan çıktı; ifrit kesildi. (s. 172)

“Küçük hanım keyif ehli, güzel erkek meraklısı, bilhassa *yaylabuk* delikanlı meftunuydu.” (s. 108)

yelloz “Fingirdek, işveli, rahat davranışlı kadın.” (Sezgin, 2013: 261)

“*Yellozun* camını, çerçevesini indiriyor, evini basıyor, mahalleyi temiz pak edip çıkıyorlar...” (s. 22)

zakkum “Uyuşturucu hap.” (Aktunç, 1998: 314)

“Müdür seslendi. –*Zakkumu* unutmayalım gözümün elifi!” (s. 74)

zifos “Düşük nitelikli, aşâğılık kimse.” (Aktunç, 1998: 317).

“Böyle *zifoslarla* kendim hırlaşmaya tenezzül etmem.” (s. 152)

ziftlenmek “İçki içmek.”

“Hadi sen de *ziftlen!* diyerek ona da yarım bardak rakı devirtti.” (s. 143)

2.2. Deyim Düzeyindeki Argo Söz Varlığı

arabayı çekmek “Gitmek, defolmak.” (Sezgin, 2013: 43)

“‘Yahudi’ye sevdalıyım’ derse yapacak yok; ‘mübarek olsun’ deyip yanından *arabayı çekerim.*” (s. 216)

aşırmento etmek Argoda “çalma, çalıp götürmek, aşırma” anlamalarında kullanılan deyim romanda “gizlice götürülmek, kaçırılmak” anlamının öne çıktığı görülmektedir.

“–Sesini yavaşlatarak- Yahut yukarıdan –Saray’dan- yakalanıp Kaymaktabağı gibi taşraya maşraya *aşırmento edilmesin?*” (s. 53)

avurd zavurd asmak “Nazlanmak, çalım satmak.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır. “*Avurd zavurd asarsa,* diyordu, balta olacağım, daha ötesi var mı, fırlayıp bir kupa peyleyeceğim.” (s. 46)

balta olmak “(Birisıyla) ilişki kurmak için ısrar etmek.” (Aktunç, 1998: 52)

“Niçin? *Balta olup;* “Modistramız, sensiz içmeyiz, sen de içeceksin!” diye kadeh toka edecekleri için. (s. 299-300)

bulut olmak “İçki ya da esrar kullanıp aşırı derecede sarhoş olmak.”

“Hafif *bulut olduğu* için yoksa yürüyüp gitse mi?” (s. 206)

cebellezi etmek “Cebine atmak, alıp cebine koymak.” (Aktunç, 1998: 68)

“O gece asalı kucak dolusu liraları *cebellezi edip* “istediğin Çorapçı Güzeli olsun, getirdim gitti!” diyerek sokağa fırladığından beri Küçükhanım dokuz doğuruyor.” (s. 109)

cıllığı çıkmak “Çok yıpranmak, çok eskimiş, kullanılamayacak hâle gelmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Kasap’a gelince lateraları güldür güldür gürlöten ip cambazlarını halatın üstünde zıp zıp zıplatan, seyir yerlerindeki nargileli köçeğı fırıl fırıl döndüren *cıllığı çıkmış galo.*” (s. 13)

cızlamı çekmek “Kimseye görünmeden savuşuermek, kaçıp gitmek, gizlice kaçmak.” (Püsküllüoğlu, 2021: 47)

“Arap Asalı’yı hakladıysa, tutulmadan *cızlamı çekebildiyse* muhakkak bunlardan birine saklanmak âdetidir.” (s. 155)

çaparize uğramak “Engelle karşılaşmak. Hileye aldanmak, tuzağa düşmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte deyim farklı bir şekli olarak “çaparize gelmek” deyimini bulunmaktadır.

“Şimdiye kadar gelmemesi akıl alır şey değil. Mutlaka bir *çaparize uğradı.*” (s. 155)

çark çevirmek “Gezinme, tur yapma.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte deyim farklı bir şekli olarak “çark atmak” deyimini bulunmaktadır.

“Yirmi sekiz saatir İstanbul’un içini dışını *çark çeviriyorlar*, her tarafta Molla’yı arıyorlardı.” (s. 53-54)

çene sallamak: “Lüzumundan fazla konuşmak, sözü uzatmak.” Bu deyim argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte deyim farklı bir şekli olarak “çene atmak” deyimini bulunmaktadır.

“-Sarraf günaha sokma, *çene sallamanın* sırası değil; bizim sarıklının başına geleni söyle be kardeşim!”

çenen pırtı “Sus anlamında kullanılır.” (Aktunç, 1998: 240)

“- *Çenen pırtı*, anladık işte, diyordu.” (s. 142)

dikiz geçmek “Bakmak, seyretmek, gözetlemek.” (Devellioğlu, 1970: 95)

“Ulan kurtlu peynir, seninki karşıdan *dikiz geçiyor*.” (s. 46)

dolma yutmak “Yalana kanmak.” (Aktunç, 1998: 93)

“Gümüş, işin alayındasın galiba, *dolma yutmayız!*.. filan deriz.” (s. 163)

dümeni kırmak “Kaçmak, savuşmak, uzaklaşmak” (Devellioğlu, 1970: 99)

“Ben buradan *dümen kırmam*, kolay kolay cehennem olmam.” (s. 132)

enayi boğmak “Birisinin parasını hileyle almak.” (Aktunç, 1998: 103).

“Karılar sıvırya *enayi boğuyorlardı*. Bunların işi gücü bugünkü barlarda konsüstasyon yapan kadınlar gibi boyuna para sızdırmak, patronun kesesini doldurmak.” (s. 196)

fayrap etmek “Başlamak, girişmek.” (Aktunç, 1998: 160)

“İslimli islimli *fayrap etmek* başkadır.” (s. 161)

fitili almak “Dolduruşa gelerek çok öfkelenmek, kışkırtılmak.” (Püsküllüoğlu, 2021: 78)

“Şimdi adamakıllı *fitili almıştı*.” (s. 125)

geçmiş tenekeli “Kötü bir geçmişe sahip olan” anlamında kullanılan bir sövgü sözü.

Kimmiş bakayım burayı taşıyan *geçmiş tenekeli!* (s. 167)

gıra boğmak “Durmadan, ara vermeden konuşmak.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte “laf atmak, çene çalmak, konuşmak” anlamlarında kullanılan “gır atmak” deyimini bulunmaktadır.

“Hürmüz gene *gıra boğuyordu*.” (s. 283)

gıra tutmak “Lafa tutmak, sürekli konuşarak meşgul etmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Hürmüz gene *gıra tutuyordu*.” (s. 283)

gökkandil olmak “Aşırı derecede çok sarhoş olmak.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte “aşırı sarhoş” anlamında kullanılan “kandil” ve “kör kandil” kelimeleri bulunmaktadır.

“Arap Abdullah beklerken içmiş içmiş, *gökkandil olmuştu*.” (s. 210)

haraza kopmak “Kavga, çekişme meydana gelmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Mevlanakapılılar Çınarlıları; Hobyarlılar Kadırgalıları; Aksaraylılar Etyemezliileri kovalar ve aynı *haraza kopardı*.” (s. 78)

havyar kesmek “Çalışmadan vakit geçirmek, vakti boşa harcamak.” (Aktunç, 2018: 138)

“Tevfik’e emri dayadı. – *Havyar kesme*, söyleyeceğime kulak ol.” (s. 53)

islimi almak “Rakı vb. içki içmek, sarhoşlamaya yetecek kadar içmek.” (Aktunç, 1998: 151)

“... bardağı sıvamaca doldurttu; bir yudumda yuvarladı. – Haydi şimdi *islimini aldım*, yürü! dedi.” (s. 129)

kalıbını dinlendirmek “Ölmek.” (Aktunç, 1998: 161)

“– Dedim ya bizim Mollacık kuyruğu ha titretti, ha titretecek, *kalıbı dinlendirecek*.” (s. 171)

kıtır atmak “Yalan Söylemek, uydurmak, kafadan atmak.” (Aktunç, 1998: 183).

“Arap ne *kıtır atacaksa* hali ona göre idare için, gözleri ağzında, iki büklüm ugunuyor, Abdullah martavalı veriştiriyordu.” (s. 170)

kirişi kırmak “Gitmek, savuşmak, kaçmak, bulunduğu yerden hızla uzaklaşmak.” (Aktunç, 1998: 185)

“–Yani ya, gözümün içine bak, açık söyle. Aklınca bana buradan *kirişi mi kırdıracağını*.” (s. 233).

kofti atmak “Yalan söylemek, uyduruk haber üretmek.” (Aktunç, 1998: 187)

“Bizim domuz Arap, caka olsun diye mi *kofti atıyor*, yoksa karının vücudunu sahiden gördü mü?” (s. 211)

kuyruğu titretmek “(Genellikle sevilmeyen insan için) Ölmek.” (Aktunç, 1998: 194)

“Başına gelenden haberiniz yok, zavalılık az kaldı *kuyruğu titretiyormuş!*..” (s. 170)

madik oynamak “Hile, dalavere yapmak.” Bu deyim argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte deyim farklı bir şekli olarak “madik atmak” deyimini bulunmaktadır.

“*Madik oynamış* olmasına aklım yatmıyor.” (s. 53).

mantepsiye bastırmak “Tuzağa düşürmek; hile yaparak aldatmak.” (Aktunç, 1998: 206)

“Lakerdanın kisası sarmısak başlı bunları *mantepsiye bastırmış*, bizlere kaşkariko oynamış. (s. 52)

maval okumak “Yalan söylemek, yalan haber vermek.” (Aktunç, 1998: 211)

“Çorapçı Güzeli’ne bu *mavalı okur* okumaz kendini dışarı atmıştı.” (s. 134)

mortoyu kırmak “Ölmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte deyim farklı şekilleri olarak “mortoyu çekmek, morto olmak” deyimleri bulunmaktadır.

“Dedesi Küflüler, mal mülk hepsi tamam Hayriye tüccarıymış. *Mortoyu kırınca* hepsi buna kalmış. (s. 48)”

nalları diktirmek “Öldürmek.”

“Aygıra vursaydı billah *nalları diktirirdi*.” (s. 28)

oski uçlanmak “Para vermek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

Onikiler’in avrata, kodoşa *oski uçlandıklarını* duydunuz mu? (s. 50)

ölüsü kandilli “İyi gitmeyen bir iş için hafif küfür olarak kullanılır.” (Devellioğlu, 1970: 165)

“Arkasından birdenbire haykırdı: – Vay anasını, vay *ölüsü kandilli*, kerata!..” (s. 165)

paparasını vermek “Azarlamak.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Zira paşa eniştem farkına varıp *paparamı verirken*, ‘Ey modistra Aznif senin de kulakların çın çın çınlasın emi!’ diyeceğim.” (s. 292)

posta etmek “Karakola götürmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Seni *posta edecek* devriyenin gözünü göreyim.” (s. 148)

silsilesi lökünülü “Soyu sopu macunlu anlamında hakaret sözü” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“– Ağzımın içine bakıp, dişlerimden yaşımı mı anlayacaksın silsilesi lökünülü!..” (s. 156)

tantunu boylamak “Boş yere ölmek, yaralanmak; başı belâya girmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamakla birlikte deyim farklı bir şekli olarak “tantuna gitmek” deyimini bulunmaktadır.

“Esmâ üzerine sıçarsa!.. *Tantunu boylarsam!*.. diye üç buçuk atma devri yolda. (s. 87)

üç buçuk atmak “Korkmak, çok korkmak.” (Aktunç, 1998: 296)

“Gözleri kapıda; gelen mi var diye *üç buçuk attıkları* belli.” (s. 294)

volta etmek “Bir aşağı, bir yukarı dolaşmak, gezelemek.” (Devellioğlu, 1970: 204)

“– Biz sokakta bir aşağı bir yukarı *volta etmeyecek miyiz?*” (s. 279)

zartayı çekmek “Ölmek, vefat etmek.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

“Yarın değilse öbür gün, öbür gün değilse daa öbür gün *zartayı çekip* imamlık, papazlık olacağız.” (s. 291)

zort çıkarmak “Biri diğerinden tüm nitelikleriyle üstün olmak.” Deyime argo sözlüklerinde rastlanmamıştır.

İhvanlar şundaki hale bakın yahu, on beş yaşındaki civanlara *zort çıkarıyor*. (s. 275)

Sonuç

Sermet Muhtar Alus'un *Onikiler* adlı romanı argonun Türk edebiyatındaki kullanımını göstermesi bakımından önemli bir eserdir. Eserde argonun günlük yaşamı daha gerçekçi yansıtmak amacıyla başarılı bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. İstanbul yaşamını bütün canlılığı ile ortaya koyan yazar, İstanbul'un kenar mahalle kültürünü aktarırken argoya sıkça başvurmuş, böylece canlı bir anlatım sağlamıştır. İnceleme sonucunda *Onikiler* romanında 84 tane kelime düzeyinde, 45 tane de deyim düzeyinde argo söz varlığı tespit edilmiştir. Eser; içki, uyuşturucu, cinsellik, külhanbeyilik gibi konularda zengin bir argo söz varlığı barındırmaktadır. Eserde geçen; *çiçeklik*, *dini eğri*, *donyağı*, *dört kaşlı*, *kurumyoz*, *sırtı çekmeceli*, *cillığı çıkmak*, *çark çevirmek*, *çene sallamak*, *gıra boğmak*, *gıra tutmak*, *madik oynamak*, *mortoyu kırmak*, *paparasını vermek*, *silsilesi lökünülü*, *oski uçlanmak*, *zartayı çekmek*, *zort çıkarmak* gibi bazı argo sözcük ve deyimlere belli başlı argo sözlüklerimizde rastlanmamaktadır. Bununla birlikte eserde geçtiği görülen *çaparize uğramak* deyiminin argo sözlüklerinde *çaparize gelmek*; *tantunu boylamak* deyiminin *tantuna gitmek*; *çark çevirmek* deyiminin *çark atmak*; *madik oynamak* deyiminin *madik atmak*; *mortoyu kırmak* deyiminin ise *mortoyu çekmek*, *morto olmak* gibi farklı şekillerinin olduğu görülmektedir. Bu anlamda *Onikiler* romanı bu tür argo sözcük ya da deyimlerin tanıklandığı

önemli bir kaynak eser niteliği taşımaktadır. Ayrıca eser dönemin tarihine, sosyal ve kültürel yaşamına ayna tuttuğu için tarih ve sosyoloji araştırmaları bakımından da önemlidir.

Kaynakça

- Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Alus S. M. (2020). *Onikiler*, İstanbul: Kırmızıkeçi Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (1970). *Türk Argo Sözlüğü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Doğan, A. (2018). *Tarih ve Mekân Odağında Türk Romanı İncelemeleri*, Ankara: Hece Yayınları.
- Güneş, İ. T. (2016). “Ağır Roman’da Argo Kullanımı ve Eserin Söz Varlığına Etkisi”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 55, s. 305-317.
- Hızlan D. (2007). “İstanbul’un Muhtarı”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/istanbul-un-muhtari-7745001>, Erişim Tarihi: 10.09.2022.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kefeli E. (2016). “Edebiyat Argo İlişkisi”, *Argo*, ed. Gürsoy E. Naskali- Sağol Yüksekaya G., İstanbul: Ka Kitap Yayınları.
- Koçu, R. E. (1946). “ALUS (Sermed Muhtar)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, s. 755-756.
- Necatigil, B. (1967). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Özkan N. (2016). “Gizli Dil Olarak Argonun Fonksiyonu Üzerine”, *Argo*, ed. Gürsoy E. Naskali- Sağol Yüksekaya G., İstanbul: Ka Kitap Yayınları.
- Özkırımlı, A. (1984). “Alus, Sermet Muhtar”, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. I, s. 105.
- Püsküllüoğlu, A. (2021). *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Sezgin, B. (2013). *Yeni Argo Sözlüğü*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Şen M. (2016). “Argo Kelimeleri Üzerine”, *Argo*, ed. Gürsoy E. Naskali- Sağol Yüksekaya G., İstanbul: Ka Kitap Yayınları.
- Yağmur, K.; Boeschoten H. (2016). “Dilbilim Yöntemleri ışığında argonun İncelenmesi”, *Argo*, ed. Gürsoy E. Naskali- Sağol Yüksekaya G., İstanbul: Ka Kitap Yayınları.